

Les Pelikans de Dantzig

par Marcin Eckstein, Pologne

A l'issue de la Première Guerre Mondiale, en 1918 la Pologne recouvrait la liberté au bout de 146 ans d'inexistence sur les cartes de l'Europe, due au trois partages successifs effectués, tels des prédateurs, par ses voisins : l'Autriche, la Prusse et la Russie¹. Le traité de Versailles fit instaurer, entre autres, un bâtard bizarre, la Ville Libre de Dantzig² reliée à la Pologne par le [Couloir de Dantzig](#)

Image : Wikipedia

Le statut de cette ville-État, ainsi que les relations tripartites politiques, administratives et économiques entre Gdańsk³, l'Allemagne et la Pologne furent premièrement réglées en 1919 par le Traité de Versailles⁴, et affinées par la suite, le 9 novembre 1920, par la Convention Pologne - Dantzig et un Accord ultérieur. Son statut d'une ville libre accordait à Gdańsk entre autres la faculté d'y produire des marchandises et de vendre la production dantzigéoise en Pologne sans que cette dernière y perçoive un droit de douane quelconque.

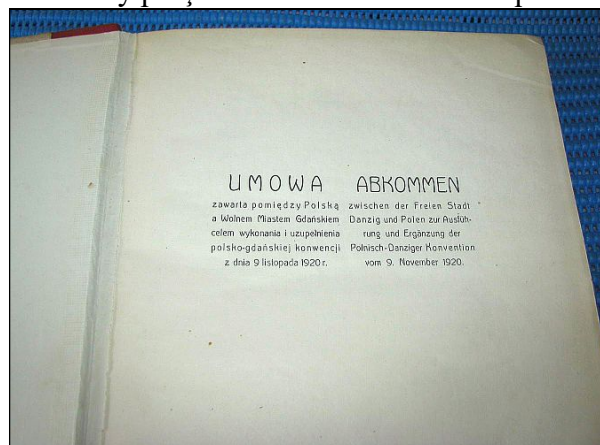

Photo : archives de l'auteur

¹ https://fr.wikipedia.org/wiki/Premier_partage_de_la_Pologne

² https://fr.wikipedia.org/wiki/Ville_libre_de_Dantzig

³ Prononcez « Gdagnsque », en latin Gedania ; les Polonais n'aiment pas du tout le vocable allemand Danzig ou Dantzig, on comprend bien pourquoi

⁴ <http://mjp.univ-perp.fr/traites/1919versailles4.htm#8>; Section IX Articles 100-108

C'est dans ce contexte que le fabricant Gunther Wagner, producteur de fameux stylos à plume Pelikan, dès 1922 installa à Gdańsk une succursale (*voir colonne du milieu*), prétendument

Le stylo sur la photo est bien un exemple « canonique » du un modèle dit « de Dantzig » avec une seule bague sur le capuchon et une agrafe en losange (« diamond clip »)

« usine » (*fabryka* en polonais). C'est justement là-bas que les stylos appelés « le Pelikan de Dantzig » eussent été produits.

Ci-après une publicité de Gunther Wagner, en polonais, faisant état d'une usine à Gdańsk :

WIECZNE PIÓRO *Pelikan*

Wieczne pióro Pelikan pisze zawsze natychmiast i nigdy nie pami. — Wielki, przezroczysty zbiornik na atrament. Wystarczy raz spojrzeć, aby się przekonać, kiedy pióro należy napisać. — Samonapelniać z trwałą, nigdy niezawodzącą pompką ebonitową. Napękanie odbywa się przeto szybko, niezawodnie, czysto i wygodnie. — Niema zachaczań, niszczących piór, przy nasadzaniu ochroniaka. — Nowoczesny przytrzymywacz lekko zsuwa się po brzegu kieszeni, przytrzymując mimo to pewnie i mocno obsadkę. — Wieczne pióro Pelikan jest technicznie doskonałym piórem. — Wieczne pióra Pelikan nabyć można z zieloną, czarną lub złotą opaską oraz całe pióra ze szlachetnych metali.

DLA KAŻDEGO PISMA ODPOWIEDNIE PIÓRO.

Pióro z 14-to karatowego złota posiada ostrze z najtwardszego osmu i irydu, przez co się nie spisuje. Piórem tem pisze się szybko i lekko.

GÜNTHER WAGNER, FABRYKA GDAŃSK

(par ailleurs le texte en polonais grouille d'erreurs d'orthographe et de grammaire), à remarquer aussi que les images de stylos ne représentent point le modèle « de Gdańsk » (deux bagues et non pas une)

*Czy Twoje
Wieczne pióro posiada
automatyczny wycieracz?*

Automatyczny wycieracz stanowi bowiem najnowsze udoskonalenie wiecznych piór z przezroczystym zbiornikiem znanej powszechnie marki „Pelikan”. Przezroczystość zbiornika pióra wiecznego ma duże znaczenie i jest stwierdzonym udogodnieniem, lecz oczywiście wtedy tylko, skoro z biegiem czasu nie zanika przez osiadający na ściankach osad atramentowy. Niedomaganiu temu zapobiega całkowicie wspomniane ulepszenie, zaprowadzone przy piórach wiecznych „Pelikan”, najnowszego typu.

Jak obok umieszczona rycina wskazuje, automatycznym wycieraczem przy przezroczystym wiecznym piórze „Pelikan” jest jego tłoczek. Przy każdym napełnianiu pióra tłoczek samoczynnie oczyszcza ścianki zbiornika z osadu atramentowego, co zapewnia nieustanną przezroczystość i czystość zbiornika.

Nowoczesnej konstrukcji pióro wieczne marki „Pelikan” odznacza się prócz tego szeregiem dalszych zalet, które znać powinien dokładnie każdy kupiec branży, utrzymujący pióra tej marki na składzie. Przytaczamy najważniejsze: 1) Dobre i bezpieczne umieszczenie złotego pióra w ochroniaczu patentowym, który zapobiega zahaczeniom pióra; 2) delikatne kanaliki włoskowate doprowadzające atramentu oraz podwójne uszczelnienie zabezpieczające od wyciekania atramentu, co uniemożliwia plamienie; 3) pomysłowa konstrukcja pompki ebonitowej ze śrubą różnicową; 4) mocny patentowany przytrzymywacz; 5) pióro z 14-karatowego złota posiada ostrze z najtwardszego osmu i irydu, dzięki czemu odznacza się wielką wytrzymałością; 6) piórem takim pisze się szybko i lekko.

Dostateczny wybór różnych gatunków piór zezwa-

la na dobrane odpowiednie pióra dla każdego charakteru pisma.

Każdy kupiec branży papierniczo-pismienniczej wie z praktyki i doświadczenia, że pióra wieczne są ulubionym przedmiotem podarków gwiazdkowych, imieninowych, oraz z okazji różnych innych okoliczności. Z uwagi na to, firma Günther Wagner w Gdańsku dostarcza piór wiecznych w gustownym opakowaniu podarkowym i to specjalnie dla jednego pióra lub w kompletach podarkowych, zawierających wieczne pióro i ołówek automatyczny równie doskonałej konstrukcji.

Pióra wieczne służą jako wabik przyciągający klienta. Umiejętnie ułożone i zaprezentowane upiększają wystawę a przy sprzedaży ich można równocześnie zachęcić klienta do nabycia szeregu innych artykułów branży jak: specjalnego atramentu, mechanicznych ołówek, podstawek do piór wiecznych, napełniaczy itp.

Specjalny atrament do piór wiecznych marki „Pelikan” zaprowadzony jest w krajach kontynentu europejskiego oraz na rynku polskim już od 46 lat. Udoskonalonej jakości atrament żelazogallusowy w płynie niebieskawym, staje się po wyschnięciu czarny a pismo posiada nieograniczoną trwałość. Atrament „Pelikan” nadaje się do wiecznych piór wszelkich systemów: tłokowych ze śrubą, dalej z tłokiem ssącym, samonapełniaczy z gumową rurką oraz do wiecznych piór z zanurzającą się stalówką. Na uwagę zasługują również nasze atramenty kolorowe „Pelikan” do piór wiecznych: czerwony, niebieski, zielony, fioletowy oraz kopjowy.

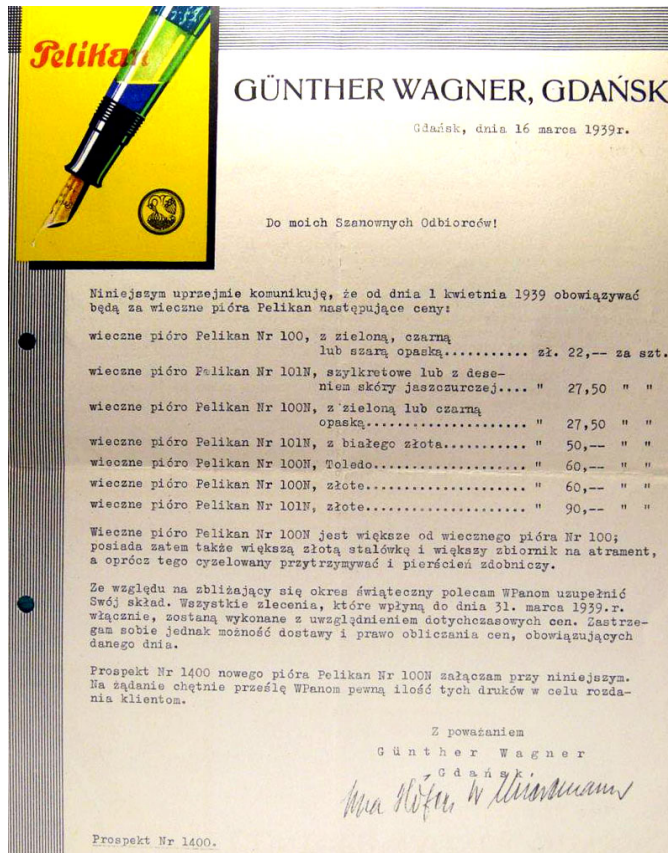
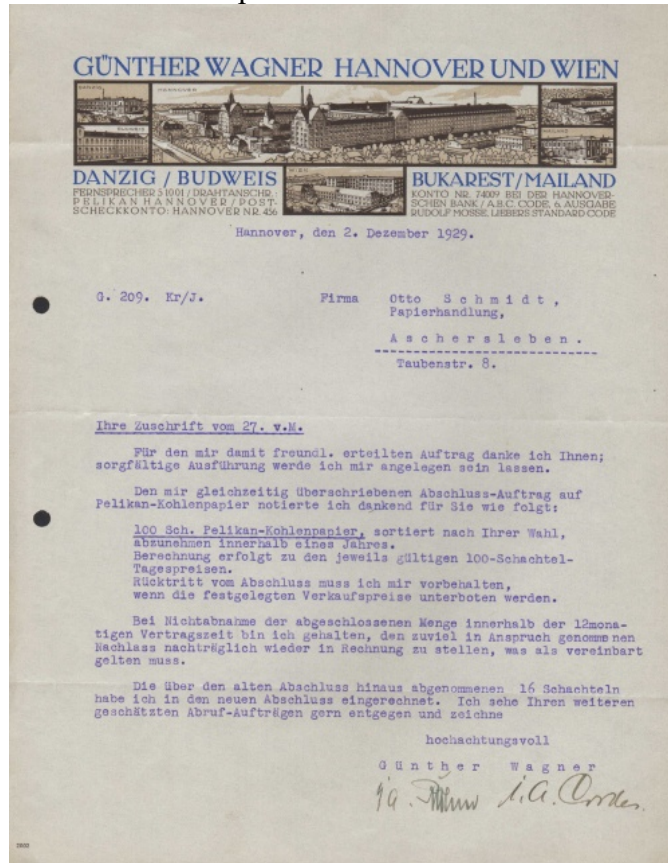
Wszystkie wymienione wyroby „Pelikan”, dzięki znanej powszechnie wartości markowej, utrzymywane są w sortymencie towarów branżowych nieomal przez wszystkie składy materiałów papierniczo-pismienniczych.

Cennikami, prospektami i ofertami służy na życzenie firma

Günther Wagner, Fabryka w Gdańsku

Là aussi le dessin représente un stylo avec deux bagues sur le capuchon et une agrafe « normale »

Même le courrier d'affaires portait des en-têtes se réclamant de Gdańsk :

<http://www.fountainpennetwork.com/forum/topic/204557-pelikan-100n-danzig-production/>

Le dernier courrier, du mars 1939, permet de voir que l'offre de Gunther Wagner de Dantzig comprenait les modèles 100, 100N et 101N en différentes finitions (vert et gris marbrés, écaille de tortue, lézard, mais aussi or véritable et or blanc). Un éventail bien large de produits.

C'est dès 1938 que les stylos à plume eussent commencé à sortir de l'établissement de Gdańsk. Mais ces stylos furent-ils effectivement produits à Gdańsk? Il suffit de comparer deux images de l'époque pour répondre à cette question.

Voilà donc les usines Pelikan de Gunther Wagner à Hanovre :

Image citée d'après « Pelikan - The Brand » de [Detmar Schäfer](#)⁵

Et celle de Gdańsk :

La différence de taille entre les deux usines est de taille.

⁵https://www.pelikan.com/pulse/Pulsar/en_US_INTL.CMS.displayCMS.151367./pelikan-the-brand

Il est impossible de savoir à nos jours quelle était le nombre de stylos qui quittaient journalièrement l'usine de Dantzig, nous ne disposons pas de sources nécessaires. Toutefois vu que l'usine eut produit, à part les stylos, des encres, des consommables de bureau, du matériel pour peinture et dessins, des peintures artistiques, des crayons, des bandes pour machines à écrire, des calques et papiers carbone, des machines de reproduction (voir ci-dessous extrait RCS) il eut fallu pour ce faire des locaux bien plus importants.

20021. Günther Wagner.

A. Gdańsk - Wrzeszcz (Danzig - Langfuhr), Adolf Hitler Str. 205. Tlf: 411-91, 426-91. PKO: 7.361 (Danzig), 192.502 (Wr). - Bk: Deutsche B. u. Disc. Ges., B. Zw. Sp. Zar. o/Gdańsk, o/Warszawa. Rejestr: Danzig A 4114.

E. Heinz Höfer.

H. Gdańska Izba Handlu Zagr.

N. ☉ Fabryka atramentów, przyborów biurowych, malarskich i rysunkowych(127, 304, 2074, 3439). ■■ Tinten-, Büroartikel-, Mal- u. Zeichenartikelfabrik.

P. Farby malarskie i artystyczne(929, 920), wieczne pióra(2921), ołówki(2647), tusze(4291), taśmy do maszyn do pisania(4121), kalki przebitkowe i rysunkowe(1398, 1399), powielacze(3128).

★

Marka ochronna „Pelikan”.

L'extrait date certainement d'après 1933, vu le nom de la rue (!)

Toutefois il semble très peu probable que dans des locaux aussi exigüs que pouvait offrir la modeste bâtisse en briques de Dantzig-Langfuhr l'usine eût pu fabriquer des stylos. Tout juste si un assemblage eût pu s'y faire. Or, Gunther Wagner se ventait par ailleurs d'une production journalière (à Hanovre supposons-nous) de 1500 stylos sur 50 machines auxiliaires (cf. : dernière phrase de l'article ci-dessous).

6

GAZETA HANDLOWA

ROZWÓJ FIRMY „GÜNTHER WAGNER“

(ag) Dzięki doskonałej jakości wyrobów firmy Günther Wagner w Gdańsku, rozwój tego przedsiębiorstwa postępuje szybkimi krokami naprzód. Nowoczesne urządzenia techniczne pozwalają na fabrykację w Gdańsku artykułów nie ustępujących w niczym wyrobom zagranicznym, przyczem zaznaczyć należy, że firma Günther Wagner wszystkie swe wyroby, poczynawszy od atramentu aż do skomplikowanych przyrządów do powielania, wyrabia w Gdańsku. Wszelkie surowce z wyjątkiem nielicznych chemikali, których w kraju dostać nie można, sprowadza firma Günther Wagner z Polaki. Ostatnio rozpoczęła firma Günther Wagner z doskonałym wynikiem fabrykację wiecznych piór „Pelikan”, będących ostatnim wyrazem doskonałości w tej dziedzinie. Wie-

cznie pióro „Pelikan” jest zaopatrzone w stałą pompkę ssącą, dzięki czemu zbędne są pomocnicze pipetki, używane zwykle przy innych wiecznych piórach. Samonapelniając „Pelikan” posiada przezroczysty rezerwoar na atrament, umożliwiający stałe kontrolowanie zapasu atramentu. Dalszą zaletą tego pióra jest że wystarczy jeden obrót i już można pisać bez żmudnego wykręcania pióra. Kapsła jest tak sporządzona, że przy zamykaniu złote pióro gładko się wsuwa. Wieczne pióro „Pelikan” można nosić w kieszeni w każdym położeniu, bez zachowywania ostrożności, gdyż dzięki hermetycznemu zamknięciu pióro to nie przepuszcza ani kropli atramentu. Firma Günther Wagner rozwinęła produkcję tą na wielką skalę, bo wyrabia aż 1500 piór dziennie. Warto

jest zaznaczyć, że przy fabrykacji wiecznego pióra „Pelikan” stosuje się 80 maszyn pomocniczych.

BASENY

DO WAPNOWANIA JAJ

wydzierżawia na dogodnych warunkach

Związek Spółdzielni Jajczarskich

„Jajo”

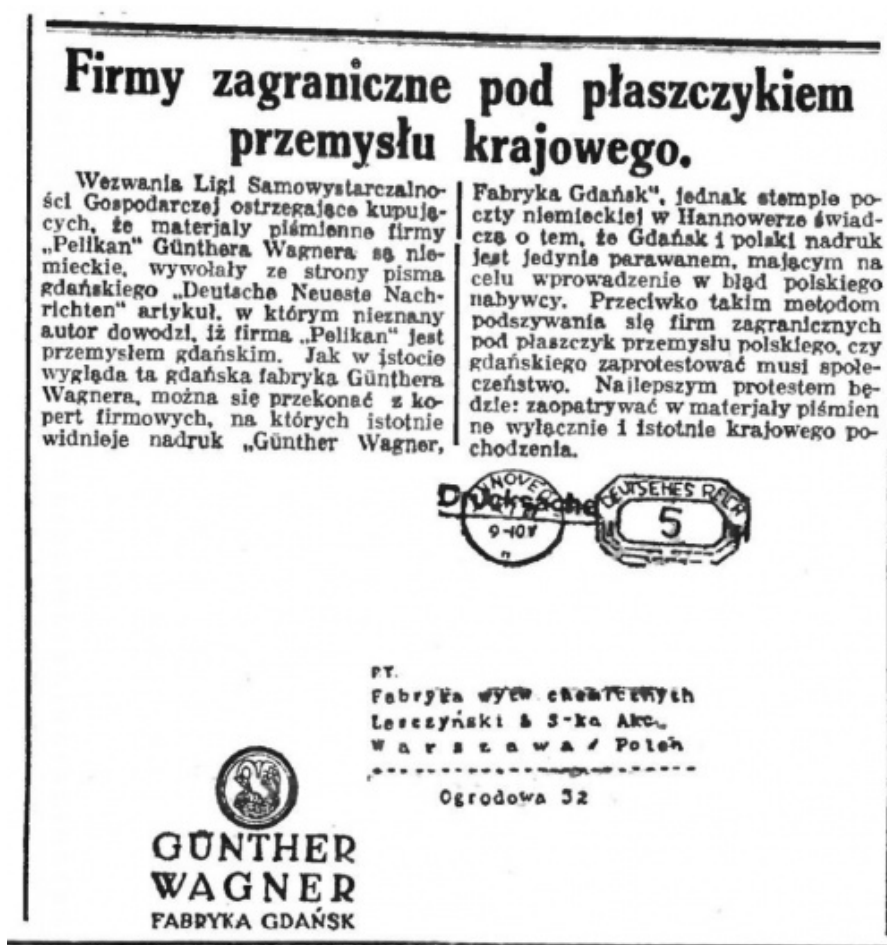
KRAKÓW.

ŁOKIETKA 3, TELEFON 11-79

Pojemność basenu od 70 skrzyń.

@Donna de FPN dit à ce propos : « Danzig was really a warehouse to assemble Pelikans from parts from Germany thus avoiding heavy taxes if destined finally for sale in Poland. »⁶

Ci-dessous un facsimile d'une enveloppe portant bien un en-tête « Gunther Wagner Danzig » mais qui fut postée ... à Hanovre (les cachets postaux font foi, ce que souligne l'article cité)

En 1932 les Douanes Polonaises saisissaient des biens de G. Wagner au motif d'une contrebande camouflée sous le nom de « productions dantzigoise » des matériaux de bureau.

Fabriqués ou assemblés les stylos Pelikan de Gdańsk sont cependant une réalité. Essayons d'y voir un peu plus clair.

Les premiers Pelikans de Dantzig ont vu le jour en 1930. Le modèle 100 d'abord, plus tard 100N et 101N.

Ces stylos sont légèrement différents des Pelikans vendus ailleurs dans le monde (y compris en Argentine et au Chili). La seule caractéristique incontestable (ou presque) est l'agrafe (le clip) qui, dans la version de Dantzig se termine par un losange. Les Anglo-saxons appellent une telle agrafe « diamond clip ». Un deuxième signe particulier est que ce clip est en acier plaqué or par la suite, et il réagit à l'aimant, à différence des autres agrafes pelikaniennes dans la collection de l'auteur, qui sont, elles, en laiton doré).

⁶ <http://www.fountainpennetwork.com/forum/topic/204557-pelikan-100n-danzig-production/>

C'est là que s'arrêtent les quasi-certitudes et que des doutes surgissent à propos des bagues et des plumes elles-mêmes. La version canonique prétend que les Pelikans de Gdańsk n'avaient qu'une seule bague fine, en laiton doré. Voilà donc un exemplaire exemplaire :

Notons en marge la plume en CN (chrome-nickel) marquée « F ». Photo : Archives de l'auteur

Mais on constate aussi l'existence d'un stylo très semblable au précédent à différence des bagues, qui elles sont doubles sur certains modèles :

photo : @konis, forumopiorach.net

Et enfin une hybride portant un clip classique et une seule bague.

photo : forumopiorach.net

L'habit ne fait pas le moine, le clip ne fait pas l'oiseau de Dantzig. Voilà au milieu de la photo un Pelikan 100N écaille de tortue, version portugaise, dite Emegê (prononcez Emégé) portant bel et bien une agrafe dantziggeoise ...

Photo : FPN

Vient ensuite un stylo à clip en diamant mais pourvu d'une bague large, cannelée, stylo dont l'auteur a pu faire la connaissance grâce à l'ami @pluminero de Chili. Cette version de Pelikan est paraît-il assez souvent rencontrée en Scandinavie :

Photo : @pluminero, FPN, forumopiorach.net

Et à la fin, *last not least*, une des dernières trouvailles de l'auteur, un Pelikan 100N noir avec le clip de Dantzig et ... sans bagues (si, il en a, mais elles ne sont pas en métal plaqué or, mais seulement gravées à même le plastique du capuchon). On explique cette version appauvrie (qui existe sur d'autres Pelikans, classiques) par des mesures d'économie du temps de la guerre cherchant à acheminer toutes matières stratégiques vers la production du matériel militaire ...

Photos : auteur

Les plumes que l'on rencontre sur les Pelikans de Gdańsk sont soit en or 14 carats avec les mots « Pelikan » gravés (certains prétendent que la lettre « P » est un brin différente de la normale), soit encore, pendant le période de la guerre, en CN (chrome-nickel). On n'a pas constaté dans cette variante de stylo de plume en palladium, pourtant utilisée par Gunther Wagner en période de pénurie d'or.

Voilà maintenant les conclusions. Gunther Wagner produisit des stylos Pelikan 100, 100N, 101N qu'il faisait transiter le plus probablement par Gdańsk (où ils furent assemblés) vers la Pologne (et ailleurs peut-être) pour ne pas avoir à régler les droits de douane, ce que lui permettait le statut de la ville libre de Gdańsk. Le plus probablement ces stylos n'ont jamais été produits à Gdańsk, mais juste assemblés. Les stylos « dantzigéois » furent pourvus le plus souvent d'une agrafe « diamond ». Mais il est fort probable que ce genre de clip fût associé aux stylos Pelikan également ailleurs qu'à Gdańsk.

Vraisemblablement les stylos dantzigéois les plus certains quant à leur origine sont ceux dont le capuchon est équipé en une seule bague fine. Pourtant on peut rencontrer des exemplaires avec deux bagues fines, une bague large cannelée ou sans bagues métalliques, juste gravées sur du celluloïde. L'auteur ne se sent pas capable de trancher lesquels sont « les vrais stylos de Dantzig »

® Marcin Jerzy ECKSTEIN, Pologne